

Xə “Xalq TV”nin qonağı

– Kamal müəllim, illər keçdi, ədəbiyyatımızdan, elimizdən böyük isimlər gəldi keçdi. Bəs bugünkü durum sizi qane edirmi?

– Təbii ki, ümumiyyətlə, ömrümüzdə, ictimai həyatımızda çox gözəl və çox məsuliyyətli, son dərəcə tutumlu illər yaşadım. Vətən mücadiləmiz 44 günlük müharibə ilə başa çatdı. Xeyirli olsun millətimiz üçün, torpaqlarımız üçün. Ədəbiyyatımızda, elmimizdə yeni adlar yarandı. Bu təbii, zamanın və həyatın təbii axarıdır. Mənə elə gəlir ki, bugünkü durumla bağlı sualın cavabı bir qədər qəribə səslənsə də “Qane edir”– deyərdim. Yəni ədəbiyyatımız da var, ədəbi tənqidimiz də, ədəbi əsərlər barədə müxtəlif fikirlər söyləyən insanlarımız da. İnsanlarımız kitab oxuyur, sənətlə maraqlanırlar, mədəniyyət əsərləri ilə maraqlanırlar. Sərgilər keçirilir, musiqi əsərləri səslənir. Mədəniyyətimiz özünün bütün sahələrində inkişafdadır.

Elə güman edirəm ki, Azərbaycan bu gün, həqiqətən də, son dərəcə güclü iqtisadi, siyasi inkişafı ilə yanaşı, eyni zamanda, mədəni, elmi tərəqqisini də yaşayır. Bu, o demək deyil ki, hökmən hansısa elm sahəsində mütləq bir sıçrayış olmalıdır, hökmən bütün dünyaya bu barədə danışmalıdır. Bəzən bizdə müəyyən elmi institutlarda çalışan mütəxəssislərdən gözləyirlər ki, bunlar nəse sıçrayışvari bir tapıntı, nəse şədevr əsərlər ortaya qoysunlar. Bu, belə olmur onun da öz vaxtı var. Ona doğru, addım-addım tələsmədən son dərəcə böyük bir hazırlıq işləri görə-görə getmək lazımdır.

– Siz cəmiyyətdə, ilk növbədə dilçi-alim, ədəbiyyatşünas kimi tanınırsınız. Amma siz həm də dəyərli ədəbi əsərlərin müəllifisiniz. Nə vaxt hiss elədiniz ki, həm də yazıçısınız?

– Vallah, bu, deyərsən, əgər səhv etmərsən, 8 yaşında baş verdi, çünki ilk şeirim mənə o vaxt yazmışdım. Söhbət ondadır ki, bir uşaq orta məktəbdə şeir yazırsa, özünəməxsus bir iddiası olur. O iddianı yavaş-yavaş həyat tənzimləyir, başqa sözlə, həyat onu sürtür, dəyişir, eşir-əliyinir və gəlir sənənin öz real cizgilərinə çevrilir. Sən öz real cizgilərin içindən görünməyə başlayırsan. Məndə də belə oldu. Özümü deyim ki, bir yazıçı kimi hiss edirəm, ya bir alim kimi hiss edirəm –məndə belə şeylər yoxdur. Kim kənardan nə şəkildə görürsə– eləyəm.

– Sizin nəsilə mərhum alimimiz Xudu Məmmədovun “Qoşa qanad” baxışına bir sevgi gördük. Sizcə, bu gün o “Qoşa qanad” baxışı aktualdır-mı?

– Çox dəyərlə bir ziyalı, alimimiz olan Xudu Məmmədov Məmməd Əmin Rəsulzadənin “Əsrimizin Siyavuşu” əsərini qoşa qanada bənzətdir. Mənə elə gəlir ki, Xudu müəllimin sözlərində böyük həqiqət var. O, gözəl bir bənzətmə ilə bizim elmimizin, mədəniyyətimizin qoşa qanad durumunu izah edib.

– Cəmiyyətdə belə bir qənaət var ki, alim sırf elmə məşğul olmalıdır, yazıçı da ədəbiyyatla. Elə ki, məmur oldular, yaradıcılıqda bir baryer yaranır. Amma siz fəaliyyətinizlə bunun əksini sübut etmişiniz. Məmur kimi də uğurlar qazanmışınız, alim kimi də, yazıçı kimi də.

– Zənnimcə, bu, insanın özündən asılıdır. Mən harada olmuşamsa o istiqamətdə çalışmışam ki, bildiyimi yaradıcı şəkildə reallaşdırdım. Beynimdən keçənləri reallaşdırmaq həmişə mənim arzum olub. Bu mənada mən, məsələn, universitetdə çalışmışamsa kafedra müdiri kimi, rektor kimi də buna bir məmurluq deməzdim. Çünki universitetdə rektor da haradasa yaradıcı bir işdir.

– Amma siz həm də ölkə Prezidentinin müşaviri olmuşunuz.

– Bəli, cənab Prezidentin müşaviri oldum. Dövlət başçısı bizim qarşımıza elə dəqiq, Azərbaycan üçün vacib və faydalı tövsiyələr və vəzifələr qoyurdu ki, onları yerinə yetirmək üçün məmur olmaq lazımdı. Cənab Prezident bizim həmin is-

tiqamətdə yaradıcı şəxs kimi fəaliyyətimizi də tənzimləyir.

– Bu yaxınlarda siz hörmətli alimimiz Rafiq Əliyevlə həmmüəllif olaraq “Dədə Qorqud dastanı və qeyri-səlis məntiq” əsərini çap etdirdiniz. Qəribədir, qeyri-səlis məntiq deyəndə, əsasən, texniki fənlər – riyaziyyat, fizika, elektrotexnika nəzərdə tutulur. Siz bədi-bioloji yaradıcılıqla qeyri-səlis məntiqin əlamətlərini görürsünüz.

– Mən sizə bir şey deyim, bunu Rafiq müəllimdən eşitmişəm – o, bizim böyük alimimiz Lütfi Zadə ilə yaxından tanış idi, onun bir növ mənəvi-elmi varisi də

gəlib birdən böyük bir dənizə yaxud da, okeana qarışır.

Bu mənada qeyri-səlis məntiq bizim əcdadlarımızın təsəvvüründə özünü göstərdisə və “Kitabi– Dədə Qorqud” dastanında da öz əksini tapdırsa, bu o deməkdir ki, bizim əcdadlarımız demokratik düşüncəyə malik olublar. Həmin demokratik düşüncə özünün ərsəyə gətirdiyi dastanda öz əksini tapıb: nə ölüdür, nə diri. Aristotel deyirdi ki, ya ölüdür, ya diri, amma nə ölüdür, nə diri. Bəlkə bu komadadır? Koma ölü ilə diri arasında bir haldır. Aristotel iki əkslik arasında 3-cünü istisna edirdi. Üçüncü ola bilməzdi. Qeyri-səlis məntiq isə onun içində 2-ci, 3, 4, 5-cini də gətirə bilir ki, Dədə Qorqud dastanında bunu kifayət qədər nümunələrinə rast gəlirik.

Küçücük ölüm adlı bir anlayış var.

Azərbaycan multikulturalizmi bu gün dünyada mədəni zənginlik modeli sayılır

Müsaibimiz AMEA-nın həqiqi üzvü, birinci dərəcəli dövlət müşaviri, Xalq yazıçısı Kamal Abdulladır

sayılır – deyir ki, qeyri-səlis məntiqin sosial elmlərə təbii olumasını Lütfi Zadə özü arzu edirdi. O, bu nəzəriyyəni sosial elmlər üçün nəzərdə tutmuşdu. Təəssüf ki, sosial elmlərdən əvvəl müəyyən informasiya nəzəriyyəçiləri, informatiklər, kibernetiklər, başqa mühəndislər başladılar o nəzəriyyənin prinsiplərini dəqiq elmlər istiqamətində işlətməyə və müəyyən iqtisadi nailiyyətlərə də nail oldular.

Doğru qeyd edirsiniz ki, biz ilk dəfə olaraq Rafiq müəllimlə “Kitabi-Dədə Qorqud”a üz tutduq. Oğuz türklərinin ən qədim abidəsi olan bu dastan bu istiqamətdə bizə çox gözəl nümunələr verdi. Məsələn, qeyri-səlis məntiqin əsas ruhu, canı ondan ibarətdir ki, bir növ onun mənəvi azadlığını göstərmək üçün imkanlar verir. Onun seçimi imkanının genişliyini göstərir, dünyanı daha obyektiv, daha real şəkildə görmək üçün şərait yaradır. Onun qarşısında duran Aristotel məntiqi vaxtından əgər dünyanı iki rəngdə: ağ və qara rənglərdə görürsə, qeyri-səlis məntiq rəngli televizorda olan kimi dünyanı onun bütün çeşidli rənglərində görməyə çalışır.

Ağ və qaranın arasında sonsuz sayda – ağımtıl, ağabənzer, qaramtıl, qaravari və s. kimi rənglər var. Biz onları bəzən görmürük, hətta görürüksə də onları ifadə etməkdə çətinlik çəkirik. Çünki bizim dilimiz bizim şüurumuzdan həmişə arxada qalır. Bu mənada, Zadənin qeyri-səlis məntiq ideologiyası ondan ibarətdir ki, insan sanki mütləqiyət dövründən beyni, şüuru ağ və qaraya bölünür. Ağ, ya qara, bu, bir mütləq anlayışların hakimiyyəti dövrüdür. Elə bil, dağ çaydır burula-burula

Salur Qazan, Qan Turalı küçük ölümə düşür olurlar. Bu, nə deməkdir? Elə bərk yatırlar ki, onları oyatmaq mümkün olmur. Düşmənlər gəlir, onları öldürmək ərəfəsinə çatır, qəhrəmanımız yatır. O zaman Oğuz igidliyi yeddi gün, yeddi gecə yatardılar. Bunun adına küçük ölüm deyilirdi. İndiki tibbi dillə desək bu komadır. Yəni üçündür nə ölüdür, nə diri. Bu cür misallar Dədə Qorqud dastanında kifayət qədər var. Biz bunları üzə çıxarırdıq. Baxın seçim iki idi: ya ölü, ya diri. Amma indi koma da girdi araya neçə oldu seçim? Təbii ki, üç. Elə meqamlar var ki, orada 4-cü 5-ci hallar da var. Deməli, seçimin imkanı böyüyür, genişlənir. Bu, nəyi göstərir? Bu, bir başa demokratik yanaşmanın siqlətini göstərir. Yeni məsələyə mütləqiyət, diktatura şəkildə deyil, məsələyə daha yumşaq obyektiv aləmə olan kimi yanaşma cəhdimiz var.

– Yeni, qısa, əcdadlarımız, babalarımız qeyri-səlis də düşünürsünüz?

– Yox, mən deməzdim ki, qeyri-səlis düşünürsünüz. Orada Aristotel məntiqinin də öz yeri var. Bunun da öz verisi var. Babalarımız, əcdadlarımız ən azından dünyanı olduğu rəngarənglikdə görmək arzularını ortaya qoyublar.

– Siz Bakı Slavyan Universitetində rektor olmuşunuz. Sizin rəhbərliyinizlə universitet ilk dəfə olaraq, bir ali təhsil ocağı qəlibindən çıxıb mədəni mərkəzə çevrildi. Xarici ölkələrdə Slavyan Universitetinin Azərbaycan dili mədəniyyət mərkəzləri açılırdı. İndi Azərbaycan Dillər Universitetinin rektorusunuz. Bu ənənə davam edirmi?

sə, Bolqarıstanın paytaxtında, Sofiya Universitetində Azərbaycan dili mərkəzi açmışdıq. Eyni zamanda, Rusiyada Yekaterinburq Universitetində Azərbaycan dili mərkəzimiz var idi və ilaxır.

Əlbəttə, bu ənənələr indi də Azərbaycan Dillər Universitetində davam etdirilir. Bu gün burada 20-dən çox dil öyrənilir. Onların hər birinin bir mərkəzi var. Və bu dil mərkəzlərimizdə biz işimizi elə qurmağa çalışırıq ki, güzgüvari şəkildə həmin ölkələrdəki universitetlərdə də Azərbaycan dili və mədəniyyəti və yaxud da Azərbaycan dili və multikulturalizm mərkəzlərini açmağa bilək. Bu şəkildə Çində, Rusiyada, Serbiyada, Ruminiyada belə mərkəzlər fəaliyyət göstərir. Macarıstan, BƏƏ və bir sıra başqa ölkələrdə də bu istiqamətlər üzrə işlər görülür.

– Multikulturalizm, tolerantlıqla bağlı sual vermək istəyirəm. Necə düşünürsünüz, bizim xalqın o dəyərlərə bağlılığı nə dərəcədədir?

– Billirsinizmi, Prezident İlham Əliyev multikulturalizmi Azərbaycanın dövlət siyasətinin bir komponenti etdi. Ulu öndər Azərbaycan multikulturalizminin siyasi bazasını hazırlamışdı. Yəni Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində yaşayan xalqlara münasibətini elə əks etdirirdi ki, o münasibət bizim siyasətimizin aparıcı ünsürünə çevrilirdi. Bunu çox böyük bir siyasi uzaqgörənliklə Prezident İlham Əliyev davam etdirdi. Və Azərbaycanda multikulturalizm tentənəsini xalqımızda da, bütün dünyaya da yaşatdı.

Baxın multikulturalizm ili qeyd olundu, Bakıda Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi fəaliyyət göstərməyə başladı. Və bu gün Azərbaycan multikulturalizmi bütün dünyada qəbul olunan bir modeldir. Azərbaycanda yaşayan xalqlar, bütövlükdə, Azərbaycanın gücüdür. Bunu ulu öndər deyirdi. Yeni Azərbaycanın gücü bizim, Azərbaycan xalqlarının hamısının bir yerdə gücüdür. Bax, budur multikulturalizmin dayaq nöqtəsi. Və bir də Prezident İlham Əliyev bunu həmişə vurğulayırdı. Azərbaycan multikulturalizminin tarixə gedən qədim kökləri var, qaynaqları var.

Ədəbiyyatımızda, mədəniyyətimizdə bu qaynaqlar var, ictimai-fəlsəfi fikir tariximizdə də var. Bu qaynaqlar bizim klassiklərimizin, böyük sənətkarlarımızın əsərlərində də özünü göstərir. Biz çox zaman bu misraların üzə-

rindən asanlıqla keçirik, amma aləmin qəmdən xali edilməsi nə deməkdir? Təsəvvür edirsinizmi, 16-cı əsr bir Azərbaycan şairi. Əslində, o, bir renesans şairidir. Biz Da Vinçidən, Rafaeldən danışırdıq, görkəmli möhtəşəm simalardan danışırdıq və çox zaman unuduruq ki, onların Qərbdə təbliğ etdiyi o humanist dəyərlər Azərbaycanda da təbliğ edilib.

Azərbaycan şairləri tərəfindən təbliğ edilib. Füzuli aləm deyəndə o bütün insanları nəzərdə tuturdu. Ağılı, qaralı, sarılı bütün insanları. Bu, özü multikulturalizmin himnidir desək, səhv etmərik. Yəni Füzulidən, Nizamidən, Nəsimidən gələn multikultural dəyərə malik misralar, ölməz deyimlər Azərbaycan multikulturalizminin ulu öndər və İlham Əliyev tərəfindən siyasi bir istiqamətə çevrilməsinin əsas səbəbi oldu.

– Deyirsiniz ki, “Dədə Qorqud”da Təpəgöz suyun qabağını kəmişdi. Basat gəldi Təpəgözü öldürdü, suyun qarşısı açıldı. Suqovuşan su anbarının azad edilməsini də buna bənzətmək olar. Çağdaş ədəbiyyatımız bu qəhrəmanlığı necə bədiiləşdirir?

– Təbii ki ədəbiyyatımız ölkəmizin sülh siyasətini dəstəkləməli və ona arxa durmalıdır. Qarabağ müharibəsi ilə bağlı bəzi əsərlər yazılıb, diqqətəlayiq əsərlər var, filmlər çəkilib.

Amma prinsip etibarilə, Qarabağ haqqında bizim bu böyük müharibədə, mücadiləmizdə qalib gəlməyimizin əsl təsviri, ədəbi, bədi, mədəni, mənəvi təsviri hələ irəlidedir. Bir müddət keçməlidir ki, bir az kənardan biz bu hadisələrə baxa bilək. Bizim o cəngavərlərimizin dik qayalara dirmaşmalarının ağırlığını, siqlətini duya bilək, onu başa düşək. Onları ora nə qaldırırdı? Onların evi, eşiği, ailəsi vardı, bütün bunları arxada qoyub Şuşaya qalxmağa onları nə təhrik edirdi?

Şübhəsiz ki, Azərbaycan Bayrağı, Azərbaycan Himni, Azərbaycan Prezidentinin məsuliyyət və kəskinliklə dediyi sözlər. Onları qayaların üstündən Şuşa şəhərinə və bütün Qarabağa elə bil ki, quş kimi qanadlandırırırdı. Mənə elə gəlir ki, bütün bunları axıra qədər dərk etmək üçün bir ədəbiyyat, bir mədəniyyət adamı üçün müəyyən bir vaxt lazımdır. Vaxt lazımdır ki, bunun bütün möhtəşəmliyini biz olduğu kimi qəbul edə bilək. O bizim canımıza hoptmalıdır. Prinsip etibarilə, bu Qələbə təkəcə Azərbaycanın Ermənistan üzərində qələbəsi deyildi. Bu saflığın, təmizliyin, doğruluğun, əyriilik, yalan, böhtan üzərində qələbəsi idi. Bütün dünya da bunu bu cürə qəbul etdi. Çünki artıq hamı bildirdi ki, Qarabağla, Azərbaycanla bağlı problemlər hansı səviyyədedir. Ulu öndər əlində, sanki, coğrafiya müəlliminin çubuğu nə qədər xarici ölkə prezidentinə Qarabağ haradadır, Azərbaycan haradadır, Ermənistan haradadır, dərşini vermişdi. Bütün bunlar boş gedə bilməzdi.

Onlar da bunu bildirdilər, bəs qəbul edirdilərmi? Bəli, artıq yavaş-yavaş onu da qəbul edirlər.

– Maraqlı müsahibəyə görə sağ olun!

Anar TURAN, “Xalq qəzeti”